

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان: اهمیت نقش زن در خانواده و اجتماع

محقق: فاطمه حاج علی قلی^۱

استاد: آقای میر قیصری

تابستان ۱۴۰۰

۱. طلبه سطح دو حوزه علمیه صدیقه الكبرى (س) شهرستان تالش

چکیده

زن نقش بزرگی در اجتماع دارد، زن مظهر تحقق آمال بشر است. صلاح و فساد یک جامعه، از صلاح و فساد زنان در آن جامعه سرچشمه می گیرد. امروزه مباحث مربوط به زنان در اولویت قرار دارد. زنان به عنوان نیمی از جمعیت جامعه نقش بسیار مهم و حیاتی در سلامت روانی جامعه و خانواده دارند. این نوشته مطالعه ای است که اطلاعات آن به روش کتاب خانه ای جمع آوری شده است. که هدف آن نقش زن در سلامت روانی جامعه و خانواده می باشد. با توجه به نقش حساس زن در سلامت، موفقیت و یا شکست خانواده و جامعه و توجه به نیازهای روانی، عاطفی، جسمانی و معنوی در این مقاله به نقش زن در تمام این ابعاد می پردازیم. نتایج نشان دادند که با توجه به نقش و اهمیتی که اسلام برای جایگاه زنان تعیین کرده زنانی که به معنویات و رشد و سعادت اخروی خود اهمیت بیشتری می دهند همواره موفق ترند همچنین توجه به تغذیه زن اهمیت ویژه ای دارد زیرا زنان زنجیره اصلی توسعه هستند و بی توجهی به این امر جامعه و خانواده را به سمت عقب ماندگی سوق می دهد. در کتاب نظام حقوق زن در اسلام نوشته مرتضی مطهری نویسنده کتاب شمه ای از بینش مردمان پیشین درباره زن را بیان می دارد و پیرامون این نیم پیکره اجتماع به تصویر می کشد و از ظلمی که گذشتگان در حق او روا داشته اند و بار سنگینی که امروزیان بر جسم و روان لطیفش نهاده، شکوه می کند و متأسفانه هنوز در گوشه و کنار جهان سخنانی که حاکی از درست پی نبردن به منطق اسلام در رابطه با شأن و منزلت رفیع بانوان است شنیده می شود. که یگانه راه سربلندی و نشاط او را مکتب رهایی بخش اسلام می داند.

کلیدواژه: اجتماع، خانواده، زن، زندگی اسلامی.

مقدمه

برای اینکه نقش زن در خانواده و اجتماع را بهتر درک کنیم، شایسته است دورنمایی از گذشته انسان در رابطه با زن را بررسی و مورد توجه قرار دهیم. یکی از بحث های جنجال برانگیز و سفسطه آمیزی که از قدیم الایام تا کنون در جوامع علمی مطرح و دچار نظریات افراطی شده موضوع حقوق زنان است که بشر اذعان دارد که زن در گذشته های تاریخ زندگی رقت بار و اسف باری داشته است. باور غلط و ناشایسته درباره جسم و خصوصاً روح بلند زن بشر را برآن داشته که آن را موجودی برخلاف جنس مخالف تلقی کنند. از یونان باستان و کشور روم، مصر، چین، هند و تا جزیره العرب و جزایر آفریقا و کلد و آشور و ایران (امپراطور ساسانی) و کشور های اسکاندیناوی (سوئد، نروژ، دانمارک) و جزایر اقیانوسیه و در یک کلام رفتار ممالک و جوامع مختلف در سطح جهان از گذشته تا به امروز زن را در اعماق دو زندان جاهلیت و زندان بردگی مدرن همواره در ظلم و ستم قرار داده و او را موجودی در خدمت مرد که در ردیف حیوانات قرار گرفته و با مراجعه به فرهنگ جوامع مختلف و قضاوت مردم در مورد زن ها و آثار ادبی ملل مختلف و کشور خودمان به راحتی مظلومیت این عنصر لطیف به چشم می خورد و کاملاً قابل لمس و مشاهده است. از دیوان های شعرای معروف مانند سعدی، فردوسی، نظامی، مولوی و غیره و کتاب های ادبی کلیه و دمنه سیاست نامه، نصیحه الملوک و تذکره الاولیاء حقارت و بدشومی زن کاملاً آشکار است. تورات تحریف شده می گوید: خداوند زن را از پهلوی چپ و یا دنده چپ آدم آفرید. تا تلقی کند چنین موجودی هرگز راست نخواهد شد. در ادبیات ما نیز متأسفانه از این نوع تفکرات منعکس شده است. اگر عصر جاهلیت قدیم زن را زیر خاک دفن کردند در جاهلیت جدید روح و روانش را بنام تجدد، آزادی و حقوق زن فساد و جهل و اسارت ارمغانی نمی آورد. آن هویتی را که زن بار به هنگام طلوع خورشید اسلام تجربه کرده بود. و ثمرات شیرین آن را چشیده بود. اما رفتار نامناسب مسلمانان و تبلیغات مزدورانه غرب زده ها به دیدگان بانوان به گونه ای پرده افکند که راه از چاه تشخیص نداد. اسارت را آزادی و عفت را بردگی و بی هویتی را شخصیت نامیدند.

۱. جایگاه زن در قرآن

خداوند می فرماید: «و من عمل صالحا من ذکر أو أنثی و هو مؤمن فاولئک یدخلون الجنة»^۱. و هر کدام از زن و یا مرد عمل صالحی آورد در صورتی که با ایمان باشند، آنان در بهشت جاودان داخل شوند. قرآن در احکام و تکالیف همواره مرد را با زن شریک می شمارد و زن را با مرد هم ردیف می نماید. لذا می فرماید هر مرد و زنی که عمل صالح داشته باشد جزایش در بهشت است. و می فرماید: هر مرد و زن به شرط ایمان کارخوبی انجام دهد ما آنها را سعادت‌مند می گردانیم.^۲ و همچنین می فرماید: با تقوی ترین و مقرب ترین شما نزد خداوند آن هایی نیستند که با حسب و نسب باشند بلکه ملاک تقوی و پارسائی است هرکس با تقوی است، عزیز است.^۳ بنابراین مشاهده می گردد که خداوند در این آیات نه مرد را بر زن و نه زن را بر مرد مزیت و برتری داده بلکه ملاک عمل را پارسائی و پرهیزکاری دانسته است. ارزش و مقام و موقعیت زن در اسلام بر هیچ کس پوشیده نیست اسلام همیشه زن را موجودی مقدس و معزز می شمارد. در آیات شریفه ای که خوانده شد زن و مرد در موازات هم مطرح گردیده و برای هر دو فضیلت قائل شده است. یعنی ملاک ارزش و برتری را در مرد بودن و یا زن بودن ندانسته است. هرکس الهی باشد و اندیشه خدایی داشته باشد و کف نفس کند و واجبات را انجام و از منہیات به دور باشد، پیش خداوند گرامی است. «ان اکرمکم عندالله اتقیکم»^۴. بنابراین می بینیم هم در آیات قرآنی و نیز در احادیث اسلامی، زن موجودی با عظمت و همیشه با احترام از او یاد شده است. حتی در بعضی جاها زن تشبیه به شیشه نازک شده است که باید محتاطانه با او برخورد نمود و مدارا کرد. در آیه ای دیگر می فرماید: «الله ملک السموات والارض یخلق ما یشاء اناثا و یهب لمن یشاء الذکور»^۵. یعنی مالکیت آسمانها و زمین از آن خداست هرچه را بخواهد می آفریند و به هرکس اراده کند دختر می بخشد و به هرکس بخواهد پسر. که در این آیه شریفه قرآن دختران را بر پسران مقدم داشته تا از یک سو بیانگر اهمیتی باشد که اسلام به احیای شخصیت زن می دهد و از سوی دیگر به آنها که به خاطر پندارهای غلط از تولد دختر کراهت داشتند بگوید او برخلاف خواسته ی شما آنچه را که به آن تمایل ندارید می دهد و این دلیل بر این است که انتخاب به دست شما نیست. تعبیر به «لهب» می بخشد دلیل روشنی است که هم دختران هدیه ی الهی هستند و هم پسران. و فرق گذاشتن میان این دو از دیدگاه یک مسلمان راستین صحیح نیست هر دو هبه ی او می باشند.^۶

۴. همان

۵. شورا: ۴۹

۶. قرائتی، تفسیر نمونه، ج ۲۰، ص ۴۸۳

۱. غافر: ۴۰

۲. نحل: ۹۷

۳. حجرات: ۱۳

مقام زن در جهان بینی اسلامی

قرآن تنها مجموعه قوانین نیست، محتویات قرآن صرفاً یک سلسله مقررات و قوانین خشک بدون تفسیر نیست، در قرآن هم قانون است و هم تاریخ و هم موعظه و هم تفسیر خلقت و هم هزاران مطلب دیگر، قرآن همانطوری که در مواردی به شکل بیان قانون دستورالعمل معین می کند در جای دیگر وجود و هستی را تفسیر می کند. راز خلقت زمین و آسمان و گیاه و حیوان و انسان و راز موت ها و حیات ها، عزت ها و ذلت ها، ترقی ها و انحطاط ها، ثروت ها و فقر ها را بیان می کند. قرآن کتاب فلسفه نیست، اما نظر خود را درباره جهان و انسان و اجتماع که سه موضوع اساسی فلسفه است به طور قاطع بیان کرده است، قرآن به پیروان خود تنها قانون تعلیم نمی دهد و صرفاً به موعظه و پند و اندرز نمی پردازد، بلکه با تفسیر خلقت، به پیروان خود طرز تفکر و جهان بینی مخصوص میدهد، زیر بنای مقررات اسلامی درباره امور اجتماعی از قبیل مالکیت، حکومت، حقوق خانوادگی و غیره همانا تفسیری است که از خلقت و اشیاء می کند. از جمله مسائلی که در قرآن کریم تفسیر شده، موضوع خلقت زن و مرد است. قرآن، در این زمینه سکوت نکرده، و به یاوره گویان مجال نداده است که از پیش خود برای مقررات مربوط به زن و مرد فلسفه بتراشد و مبنای این مقررات را نظر تحقیر آمیز اسلام نسبت به زن معرفی کنند. اسلام پیشاپیش نظر خود را درباره زن بیان کرده است. اگر بخواهیم ببینیم نظر قرآن درباره خلقت زن و مرد چیست لازم است به مسئله سرشت زن و مرد که در سایر کتب مذهبی نیز مطرح است توجه کنیم. قرآن نیز در این موضوع سکوت نکرده است. باید ببینیم قرآن زن و مرد را یک سرشتی می داند یا دو سرشتی میداند؟ یعنی آیا زن و مرد دارای یک طینت و سرشت می باشند و یا دارای دو طینت و سرشت. قرآن با کمال صراحت در آیات متعددی می فرماید که زنان را از جنس مردان و از سرشتی نظیر سرشت مردان آفریده ایم. قرآن درباره آدم، اول می گوید: همه شما را از یک پدر آفریدیم و جفت آن پدر را از جنس خود او قرار دادیم.^۱ درباره همه آدمیان می گوید خداوند از جنس خود شما برای شما همسر آفرید.^۲ در قرآن از آنچه در بعضی از کتب مذهبی هست که زن از مایه ای پست تر از مایه مرد آفریده شده و یا اینکه به زن جنبه طفیلی و چپی داده اند و گفته اند که همسر آدم اول از عضوی از اعضاء طرف چپ او آفریده شد، اثر و خبری نیست. علی هذا در اسلام نظریه تحقیر آمیزی نسبت به زن از لحاظ سرشت و طینت وجود ندارد.

۱. نساء: ۱

۲. نساء، آل عمران، روم

پرهیز از استعمال دخانیات

استعمال دخانیات علاوه بر این که به سلامتی و بهداشت خود مادر لطمه می زند، عوارض و آثار بدی هم روی جسم و اعصاب جنین خواهد گذاشت. دریک بررسی که در کشور های اسکانیدیناوی به روی ۶۳۶۳ مادر حامله انجام یافته نشان می دهد که وزن متوسط نوزاد مادرانی که به سیگار اعتیاد دارند، ۱۷۰ گرم از وزن متوسط سایر نوزادان کم تر است و این کاهش وزن، به نسبت ۰.۵٪ در میان اطفال این مادران شایع است. از طرف دیگر، قد این نوزادان کوتاه تر از سایرین است و هم چنین قطر سر و شانه هایشان کوچک تر از سایر کودکان می باشد و مرگ و میر نیز در بین این نوزادان شش برابر بیش تر از سایر نوزادان است. در این میان کودکان، نقص عضو مادر زادی بیش تر از کودکان مادرانی است که به سیگار اعتیاد ندارند.

استعمال سیگار موجب کم شدن اکسیژن خون و زیاد شدن کربوکسی هموگلوبین خون مادر و جنین می شود. بیماری مادر زادی قلب در کودکان مادران سیگاری ۰.۵٪ بیشتر از کودکان مادران غیر سیگاری است. مطالعات نشان می دهد که این قبیل کودکان، در دوران تحصیل از سایر کودکان هم سن خود عقب مانده تر هستند و این عقب ماندگی، به مقدار سیگار مصرفی در دوران حاملگی بستگی دارد. زیرا سیگار باعث کم شدن سلول های مغز کودک می گردد. این ها قسمت کوچکی است از ضایعاتی که در اثر استعمال سیگار در مادران سیگاری و نوزادان آن ها به وجود می آید. شاید عوارض زیاد دیگری نیز باشد که هنوز شناخته نشده است. پس به همه ی مادرانی که خواهان زندگی سالم و سعادت مند برای خود و فرزندانشان هستند، توصیه می شود که از استعمال دخانیات اجتناب ورزند.^۱

۳. نقش زنان در امور اجتماعی و بیعت با پیامبر اسلام و امام علی (ع)

با توجه به تاریخ اسلام و مطالعه ی سیره و روش زندگی پیامبر بزرگوار اسلام این مطلب روشن می شود که از دیدگاه اسلام زنان مانند مردان حق شرکت در امور اجتماعی را دارند. زیرا می بینیم از روزی که پیغمبر اکرم (صلی الله علیه وآله) رسالت خود را برای هدایت انسان ها هدایتی که همه ی امور زندگی و تمام ابعاد حیات بشریت چه فرهنگی و چه سیاسی چه اقتصادی و چه اخلاقی و چه فردی و چه اجتماعی را زیر سایه خود گرفت آغاز کرد.

زنان نیز هم دوش مردان پس از آشنایی با مفاهیم قرآن کریم و ایمان به ارزش های اسلامی در عرصه های اجتماع حضور پیدا کردند و همراهی و همدلی خود را با رهبر بزرگ اسلامی اعلان نمودند که یکی از روشن ترین این صحنه ها، صحنه ی بیعت با پیغمبر اسلام و حضرت امیرمؤمنان است.

معنای بیعت همان طور که از محتوا و موادی که براساس آن انجام می گرفت تصدیق به نبوت و امامت نیست زیرا این بیعت پس از تصدیق و ایمان و پذیرش اسلام انجام می گرفت بنابراین معنای بیعت این بود که پیمان می بستند که از آنچه که حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و حضرت امیرمؤمنان (علیه السلام) دستور می دهند در امور سیاسی، فرهنگی و اقتصادی و غیر آن ها پیشتیبانی و حمایت کنند و به آن ها عمل نمایند. مادر این مورد به یکی از آن بیعت ها که مربوط به امامت و رهبری حضرت امیرمؤمنان است ذکر می کنیم.

بیعت زنان در غدیر خم

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در سال دهم هجری به قصد انجام اعمال حج از مدینه به مکه سفر کرد. سفر پیامبر بیش تر به اطلاع مسلمانان نواحی مختلف رسیده بود، از این رو جماعت ها و گروه های بسیاری از مرد و زن برای اینکه اعمال حج را در حضور پیامبر انجام بدهند و آداب و مناسک حج را از خود پیامبر بیاموزند به مکه آمدند و همراه پیامبر حج گزار شدند. پس از پایان اعمال حج و سخنرانی های چندی که پیامبر ایراد کرد و در ضمن آن ها مطالب بسیاری درباره معارف اسلامی و اصول و ارزش های دینی بیان فرمود، کاروان ها عازم بازگشت به شهرها و محل زندگی خود شدند در این ضمن به صحرای کوهستانی وسیع حُخْفَه در کنار غدیر خم رسیدند، در این محل جبرئیل فرشته وحی الهی بر پیامبر نازل شد و این آیه را براو خواند: «یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک وان لم تفعل فما بلغت رسالته والله یعصمک من الناس»^۱ ای فرستاده خدا، دستوری که خدا برای تو فرستاده است را به مردم برسان اگر نه تبلیغ رسالت نکرده ای خدا خود تو را از شر مردم نگاه خواهد داشت. آن حضرت پس از نزول آیه در صحرای غدیر درنگ کرد و پس از ادای نماز ظهر دستور داد منبری از چهار شتران ساختند آنگاه فرمود تا همه ی آن جمعیت انبوه مرد و زن گرد آمدند. پیامبر بزرگ اسلام در میان آن جمعیت انبوه و باشکوه بر آن منبر بالا رفت و درباره ی نزدیک شدن مرگ خود که پیش تر در مکه به آن اشاره کرده بود سخن گفت آنگاه وحی و دستور خداوند را درباره تعیین جانشین خود ذکر کرد. پس از اینکه مراسم تعیین علی بن ابی طالب برای جانشینی و خلافت به وسیله پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) پایان یافت و دین اسلام از نظر ادامه ی رهبری نیز معین و کامل شد و چگونگی سرپرستی امت پس از پیامبر روشن گشت این آیه فرود آمد: «الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینا». امروز دینتان را برای شما کامل کردم و نعمت خود را بر شما تمام ساختم و اسلام را برای شما برگزیدم تا دین شما باشد.

۱. مائده: ۶۷

۲. همان: ۳

در اینجا مردم، زن و مرد به امر پیغمبر پیش آمدند و با حضرت علی (علیه السلام) بیعت کردند و او را مولای خویش خواندند در این جا بود که پیامبر (صلی الله علیه وآله) او را امیرالمؤمنین (علیه السلام) نامیدند و سه شبانه روز در سرزمین غدیر خم توقف کرد تا همه مردم، مرد و زن با آن حضرت بیعت کنند. زنان نیز مانند مردان در بیعت خلافت که سرنوشت امت اسلامی به آن بستگی دارد، در محضر مبارک پیامبر (صلی الله علیه وآله) و با نظر آن حضرت حضور داشتند و شرکت کردند.

نقش زنان در تحول جامعه از دیدگاه امام خمینی

جایگاه زن در سلامت خانواده و جامعه واقعیتهای انکارناپذیر است و تاریخ بشر نقش زنان را چه در جایگاه مادری و همسری شاهد بوده است. سلامت اندیشه و تفکر و روان و ایمان زن موجب توسعه و امنیت جامعه را همراه داشته و این جمله تاریخی و معروف حضرت امام راحل که فرمودند: «از دامن زن مرد به معراج می رود» مصداق بارز این واقعیت است دامن مادر، بزرگترین مدرسه ای است که بچه در آنجا تربیت می شود. آنچه که بچه از مادر می شنود غیر از آن چیزی است که از معلم می شنود. بنابراین زنان مربیان جامعه هستند در مراحل مختلف به گونه ای که دوشادوش مردان و بلکه در برخی مواقع جلوتر و پیشتر از مردان نقش آفرینی می کنند. زن مظهر فریب و بازیچگی نیست بلکه منشأ خیرات و سعادت و رستگاری بشر است، اگر به علم و معرفت و کمالات معنوی و اخلاقی که خدای متعال در نظر گرفته خود را بیاراید. به گونه ای که حضرت امام (رحمت الله علیه) موفقیت و یا انحراف جامعه را وابسته به سلامت زنان و نقش تعیین کننده آنان در خانواده می داند چون زن تشکیل دهنده نهاد مقدس خانواده و خانواده اساس حرکت جامعه است.

نتیجه

بدون تردید زن دارای نقش اساسی در نظام خانواده و اجتماع را دارد و دومین عرصه رشد و بهره‌وری زندگی را طی می‌کند و چنین نیست که او اسباب کمال دیگری شود بلکه در همه مزایای زندگی سهیم است چه به عنوان همسر و چه به عنوان مادر و چه به عنوان زن در اجتماع، در سرنوشت جامعه و خانواده تأثیر گذار است. بخاطر همین همان گونه که زن در اعماق زندان جاهلیت گذشته قد علم کرد و اسلام به او ارزش و مقام بخشید. از زندان مدرن عصر جدید نیز از ظلم و ستم‌رهای پیدای می‌کند. و مسیر خودش را که قرآن و اسلام است پیدا خواهد کرد. زن به عنوان نیمی از بشریت و عضو جدی و غیر قابل چشم‌پوشی در کانون بزرگ جامعه انسانی و نیز به عنوان یکی از دو رکن پدیدآورنده ی بنیان خانواده، درطول تاریخ، دآوری‌های گوناگون را نسبت به خود دیده است. و شرایط بسیار ناهمگون و نامساعد را پشت سر نهاده است. هرچند با نگاهی گذارا به تاریخ چنین می‌نماید که زن در بیشتر مقاطع و جوامع از نوعی محرومیت رنج برده است و حقوق انسانی او تحت سلطه و سیطره مردان و فرهنگ مرد سالاری تضییع شده است.

فهرست منابع

قرآن

۱. نوری همدانی، حسین، جایگاه بانوان در اسلام، چاپ نهم، انتشارات مهدی موعود (عج) پاییز ۱۳۹۱
۲. مصطفوی (خمینی)، جعفری، فریده و فاطمه، فاطمه احیاگر شخصیت زن، چاپ اول، ناشر اجر، پاییز ۱۳۸۳
۳. معین الاسلام، مریم، زنان و برنامه تربیتی اسلام، چاپ اول، انتشارات بیت الاحزان، پاییز ۱۳۸۳
۴. اشتهازدی، محمد مهدی، زنان و مرد آفرین تاریخ، چاپ دوم، انتشارات موسسه نبوی، بهار ۱۳۷۶
۵. تدوین معاونت تربیتی، فرهنگی موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، خانواده پویا، چاپ سینزدهم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، بهار ۱۳۸۸
۶. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، چاپ هشتم، انتشارات صدرا، تیرماه ۱۳۵۷
۷. امینی، ابراهیم، تربیت، چاپ اول، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۱
۸. احسان بخش، صادق، سی گفتار، جلد اول، چاپ اول، نشر صادقین، بهار، ۱۳۷۵
۹. شیرازی، مکارم، تفسیر نمونه، چاپ بیست و سوم، انتشارات دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۸۲ ه ش
۱۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، جلد ۵۷ ص ۳۴۲، ناشر دارالکتاب اسلامیه، ۱۳۱۵ ق
۱۲. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، ج ۱۶ ص ۳۸۴_۴۰۱_۴۰۲_ج ۱۵ ص ۲۱۴، انتشارات موسسه آل اهل بیت، چاپ اول ۱۳۶۹